

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

SALGIN HASTALIK DÖNEMİNDE ALINAN TEDBİRLERİN FIKHÎ ANALİZİ

THE ANALYSIS OF PRECAUTIONS IN FIQH DURING THE PERIOD OF EPIDEMIC

Enver Osman KAAN

Dr. Öğr. Üyesi

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Orcid.org/ 0000-0003-0452-6408

e-mail: enoskaan73@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 23 Mayıs 2020/ 23 May 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 08 Haziran 2020 / 08 June 2020

Yayın Tarihi / Published: 25 Haziran 2020/ 25 June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June 2020

Cilt / Volume: 4 Sayı / Issue: 1 Sayfa / Pages: **5-24**

Öz

Salgın hastalıklar tarih boyunca insanlığın en büyük imtihanlarından olmuştur. İnsanlık, diğer afetlerde olduğu gibi salgın hastalıklarda da çok bedel ödemiştir. Bununla birlikte, salgın hastalıkların diğerlerinden farkı ne zaman başlayacağını, ne zaman sonlanacağını ve nasıl bir zarara sebebiyet vereceğinin önceden tahmin edilememesidir. Günümüzde salgın hastalıklar ile mücadelede en büyük rolü devletler ve sağlık kurumları üstlenmektedir. Vatandaşların maddi olarak desteklenmesinden, ilaçların temini veya yeni ilaçların geliştirilmesine ve hatta insanların toplandıkları yerlerin kapatılmasına kadar bir dizi tedbirler alınmaktadır. Bu bağlamda alınan tedbirler arasında izolasyon ve karantina, ibadethanelerin kapatılması ve toplu ibadetin yasaklanması İslam fıkhını yakından ilgilendiren konular arasındadır. Bu sebeple makalede salgın hastalıklar ile mücadele bağlamında alınan izolasyon ve karantina, ibadethanelerin kapatılması ve toplu ibadetin yasaklanması konuları fıkıh bağlamında işlenecektir. Hastalığın yayılmasını önlemede bireylere düşen önemli sorumluluklar da vardır. Bu sebeple, bulaştırıcının durumu ve ölümü konuları da fikhî açıdan değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Musibet, Salgın Hastalık, Karantina, İbadet

The Analysis of Precautions In Fiqh During The Period of Epidemic

Abstract

Epidemic have been one of the serious exams of humanity throughout the history. Many lives have been lost due to epidemic infections. Epidemic diseases differ from others with their unpredictability of times and the harm cause. Today, governments and health institutions play the main role in fighting epidemic diseases. A range of physical measures from the financial support of citizens to the medical provision or the development of new medicines and even closure of places where people gather, are taken. In this context, isolation and quarantine, the closure of places of worship and the prohibition of collective worship are among the precautions taken and these issues nearly related to Islamic jurisprudence. Therefore, the article will deal with isolation and quarantine, the closure of places of worship and the banning of mass worship in the context of combating contagious diseases. There are also responsibilities to individuals in preventing the spread of the disease. Therefore, the situation of transmitter and his death will also be evaluated from a point of fiqh view.

Key Words: Islamic Law, Disaster, Contagious Disease, Quarantine, Prayer

GİRİŞ

Hastalıkların salgın hale gelmesinin nedeni hızlı bir şekilde yayılmasıdır. Hastalığın yayılmasını önlemek tedbirlerin alınmasına bağlıdır. Tedbirler, kişisel olduğu gibi kurumsal da olabilir veya alınan tedbirler bireysel olabildiği gibi toplumsal da olabilir. Söz konusu tedbir kararlarını alacak ve uygulayacak olan toplumun en büyük ve en güçlü kurumu devlettir. Devlet, sağlık alanında hizmet veren kurumların ve kurulların tavsiyeleri doğrultusunda tedbirlerin çeşitlerini, sürelerini belirler ve halkı bilgilendirir. Bu çerçevede, yetkililer tarafından en fazla uyarılan iki konu; bireysel anlamda el temizliği ve sosyal mesafeye dikkat edilmesidir. Diğer taraftan, hastalığın toplum arasında yayılmasını önlemek ve toplum sağlığını korumak adına seyahat sınırlandırılmasının getirilmesi, toplu halde bulunan yerlerin kapatılması gibi tedbirler tüm bireyleri ve genel olarak sağlık sistemini yakından ilgilendirmektedir. Salgın hastalık sebebiyle alınan tedbirler arasında izolasyon ve karantina, ibadethanelerin kapatılması, toplu ibadetin yasaklanması ve salgın hastalığa yakalananların durumu ve ölümü gibi fikhî yakından ilgilendiren konular bulunmaktadır. Makalede bu konuların fikhî açıdan analizi yapılacaktır.

Fikhî hükümler, özellikle Hanefî geleneğinde Şâri'in (yasa koyucunun) hitabının kendisi değil, bu hitaptan doğan sonuç olarak görülmüştür.¹ Dolayısıyla, hükmün kaynağı olan hitabın şekli burada önem arz etmektedir. Şâri'in hitabı doğrudan emirler veya nehiyeler şeklinde olduğu gibi bunları koruyacak bir formda da gelebilmektedir. Özellikle nehiyelerde bu açıkça görülür. Örneğin ayette "zina etmeyin" yerine "zinaya yaklaşmayın"² hitabının seçilmesi zinaya götürecek vesilelerin de yasaklanması anlamına gelmektedir ki fikhî ilminde buna "sedd-i zerâ" denilmektedir.

Sedd-i zerâ; yapılmasında sakıncalı sonuçlar doğması kuvvetle muhtemel olan mubah fiillerin yasaklanması anlamına gelen, dinin fer'î kaynaklarından sayılan bir usul terimidir.³ Sedd-i zerâ'da faydalı veya zararlı olan şeye

1 Abdulvehhab Hallaf, *İlmu usûli'l-fıkıh*, (İstanbul: Eda Neşriyat, 1991), 100.

2 el-İsra' 17/32.

3 İbrahim Kâfi Dönmez, "Sedd-i Zerâi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 36/277-282.

götüren vesile anlamı vardır.⁴ Faydalı olan için “maslahat”, zararlı olan için “mefsedet” terimi kullanılır. Sağlıklı bir topluma ulaşmak için faydalı olanların korunması, zararlı olanların kovulması zorunludur. Şeriatın maksatları çerçevesinde bunun yapılması için, çapı merkezden dışarıya doğru genişleyen üç daire içindeki maslahatlar önem sırasına göre dizilir. İlk sırada zarûrî maslahatlar vardır ki bunlar canı, dini, nesli, akli ve malı koruma altına almaktır. İkinci sırada hâcî maslahatlar vardır ki, bunlar zarûrî maslahatlara yönelik tehditleri engellemeye dönük ihtiyatî tedbir anlamındaki “sedd-i zerîa” ilkelere dir. Üçüncü sırada ise tahsînî maslahatlar vardır ki, bunlar ideal toplum hedefini gerçekleştirmede önemli paya sahip olan ahlâkî prensiplerdir.⁵ İbn Nüceym’in aktardığı gibi sedd-i zerîa ilkesi “درء المفسد أولى من جلب المصالح / Mefsedetin def’i maslahatın celbinden evlâdır” kuralı ile iç içedir.⁶

Salgın hastalıklarla mücadele çerçevesinde bir takım tedbirlere başvurma meselesi sedd-i zerîa bağlamında ele alınmalıdır. Çünkü bu ilkeye göre zarara yol açan yasaklanabildiği gibi zarara yol açtığı halde bazı durumlarda maslahat doğuran da serbest bırakılabilir. Örneğin aileyi dağıttığı halde geçinemeyen çiftlerin nikâhlarını devam ettirmeleri başka sıkıntılar doğurabileceği için boşanmalarına izin verilmesi bu kabildendir. Ancak burada asıl mesele doğacak zararın kesin olup olmadığıdır. Özellikle hakların kullanılması konusunda ortaya çıkacak zarar kesin ise bu hak kullanılamaz, kesin değilse bu durum mevcut otoritenin kararına bırakılmalıdır.⁷ Bununla birlikte sedd-i zerîa’nın devreye girmesinin bazı koşulları vardır. Bu koşulların başında yapılan işlemin er ya da geç, olumlu veya olumsuz sonuç doğurması gelir. Aynı zamanda doğan bu sonucun İslâm’ın genel gayeleri ile örtüşüp örtüşmediği dikkate alınmalıdır. Ortaya çıkan sonucun ölçülebilir olması, suistimale yol

4 Vehbe ez-Zuhaylî, *Usûlu’l-fıkhi’l-İslamî*, 2 (Dımeşk: Daru’l-Fıkr, 1417/1996), 873.

5 İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnâtî eş-Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, thk. Meşhur b. Hasen (Kahire: Dâru İbn Affân, 1997) 2/17-25.

6 Osman Şahin, İslam Hukuk Metodolojisinde Zerâyi’ ve Uygulaması, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7 (Nisan 2006), 210. Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübu’l-İlmiyye, 1999), 78.

7 Fahri Demir, *İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1986), 250.

açmaması, şartlara göre değişkenlik gösterebilmesi sedd-i zerâ'ada gözetilmesi gereken diğer koşullardır.⁸

Sedd-i zerâ'nın belli bir hükmü olmamakla birlikte, 'suyun rengi kabın rengidir' özdeyişinde olduğu gibi vesile olduğu şeyin hükmünü alır denilebilir.⁹ Örneğin öldürmek dinin temel kaynaklarında haram olarak açıklanmıştır, o halde ölüme sebebiyet verecek bir şey yapmak aynı hükmü alacaktır. Aksi halde bu durum öldürme yasağı ile çelişir ve yasağa teşvik anlamına gelir.¹⁰ Aynı durum yayılması önlenmek istenilen bir hastalık için de söz konusudur. Bu durumda hastalığa götüren vesilelerin engellenmesi gerekir.¹¹ O halde normal şartlarda yapılması meşru' olan bir şeye, salgın hastalık nedeniyle yasak gelmesinin fikhî hükmü, yasağın delinmesi durumunda ortaya çıkacak zarara göre değişecektir.

1. İzolasyon ve Karantina

Hastalık; zararlı bakteri, mikrop ve virüslerin organizmayı ele geçirmesi ve işleyişinde bozukluklar meydana getirmesi olarak tanımlanır.¹² Salgın hastalık ise, zararlı bakteri ve virüslerin buldukları yerde hayatîyetlerini idame ettiremeyeceklerini anladıklarında yeni yaşam alanları aramaları sonucu meydana gelen bir durumdur. Özellikle virüsler için yeni yaşam alanları canlı hücreler demektir. Çünkü virüsler bakteriler gibi canlı olmadıkları için kendi başlarına yaşamaları mümkün değildir.¹³

Salgın hastalığa neden olan bakteri ve virüsler bağırsaklardan dışkıyla, idrar yollarından idrarla, iç kısımlardan kanla, irinle, solunum yollarından balgam, sümük, tükürük, hapşırık gibi salgılarıyla; dış kısımlarda temasla etrafa

8 Şahin, Zerâyi' ve Uygulaması, 226-240.

9 Şahin, Zerâyi' ve Uygulaması, 225.

10 İbrahim Kâfi Dönmez, *Fıkıh Usulü İncelemeleri*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2014), 398.

11 Dönmez, *Fıkıh Usulü İncelemeleri*, 399.

12 Türk Dil Kurumu, TDK, Hastalık (Erişim 1 Nisan 2020). Ayrıca bk. Aidin Salih, *Gerçek Tıp*, (İstanbul: Sadehayat Yayıncılık, 2012), 13.

13 Sally F. Bloomfield vd., "The Effectiveness Of Hand Hygiene Procedures In Reducing The Risks Of Infections In Home And Community Settings Including Handwashing And Alcohol-Based Hand Sanitizers", ifh-homehygiene (Erişim 1 Nisan 2020).

yayıdır. Özellikle el temasının virüslerin yayılmasında çok etkili olduğu uzmanlar tarafından vurgulanmaktadır. Bu nedenle tokalaşmak, kucaklaşmak, sosyal mesafeyi ortadan kaldırmak virüslerin yayılmasında en fazla aracılık yapan alışkanlıklardır. Bu alışkanlıkları azaltmak ve hatta ortadan kaldırmak adına bilim adamları izolasyon ve karantina uygulamalarını şiddetle tavsiye etmektedirler.

Tarihte salgın hastalıklar esnasında alınacak tedbirler bağlamında, özellikle karantina konusunda âlimler arasında tartışma yaşandığı ve muhtelif yaklaşımların ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birisi Tunus'ta cereyan eden bir hadisedir. Zeytune Üniversitesi hocası Muhammed Menaî, karantinanın kader inancına aykırı olduğunu ve caiz olmadığını iddia ederken, Tunus müftüsü Muhammed Bayram ise bilakis karantinanın vacip olduğu yönünde fetva vermiştir.¹⁴ Osmanlının son dönemlerinde salgın hastalıklara yönelik alınan dînî tedbirler bir taraftan Mehmet Âkif Ersoy gibi dînî yönü ağır basan şair ve yazarlar tarafından eleştirilirken, Ahmed Şîranî gibi mütefekkirler tarafından her iki yönden tedbirler alınması gerektiği görüşü ileri sürülmüştür. Bu bağlamda, Mehmet Akif tedbirlerin sadece tıbbî gerekçelere dayandırılması gerektiğini savunurken,¹⁵ Şîranî ise Buhârî şerîf, Şifâ-i şerîf okunması, günahlardan uzak durulup tövbe edilmesi, yiyecek ve içeceklerin temizliğine dikkat edilmesi, sokakların, evlerin temizlenmesi ve doktorların tavsiyelerine önem verilmesi şeklinde tavsiyelerini sıraladığı görülmektedir.¹⁶

Hadis kaynaklarında Medine'de Hz. Peygamber zamanında salgın hastalığın zuhur ettiğine, bireysel ve toplumsal karantınayı çağrıştıran olayların yaşandığına delil olabilecek bilgiler bulunmaktadır. Bu olaylardan birisi Hz. Peygamber'i ziyarete gelen Sakif heyeti içinde olan bir kişiyle tokalaşmaması ve ona "Tamam tokalaştık kabul et, çıkabilirsin" demesidir.¹⁷ Ayrıca "Kaplarnızın ağzını kapatın, kurbalarınızın ağzını bağlayın yoksa veba girer"¹⁸ uyarısı ev

14 Rifaa Râfî b. Bedevî b. Ali et-Tahâvî, *Tablisül-ibraz fi telhis-i bâriz*, (b.y.: y.y. 1290/1873), 97.

15 Mehmet Akif Ersoy, "Koleraya Dair", *Strat-ı Müstakîm*, 5/115, 178.

16 Ahmed Şîranî, "Kolera Münasebetiyle Makale-i Mahsusa", *Beyânul-Hak*, 2319.

17 Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'û's-sabîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdül-bâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56) "Selam", 36.

18 Müslim, "el-Eşribe", 99.

içi izolasyonu gösterirken, sosyal izolasyon ve karantınayı en açık bir şekilde ortaya koyan Abdurrahman b. Avf yoluyla bize gelen “*Ve banın olduğu yere girmeyiniz, bulunduğunuz yerde veba varsa dışarı çıkmayınız*”¹⁹ hadisidir.

Salgın hastalığın görüldüğü yerin karantina altına alınması ve sağlıklı olanların bile orayı tamamen terk etmemesinin hikmeti, hastaların tedavisini yapacak kişilerin kalmaması ve böylece ölüme terk edilmeleridir. Tecrit edilen hastaların iyileşme ihtimali varsa bile böyle bir muameleye tabi tutulmaları morallerini bozacak, umutlarını kırarak ve kendilerini yalnız ve çaresiz hissetmelerine sebep olacaktır. Böyle bir atmosferde hastaların iyileşmesi ve hastalığın izale edilmesinin güçlüğü ise izahtan varestedir.²⁰

2. Toplu İbadetin Yasaklanması

İnsanların hastalıklardan sakınması, hastalandıklarında tedavi olması, hastalanmamak için sağlıklı beslenmesi, spor yapması, temizlik kurallarına riayet etmesi, bedenini ve elbiselerini temiz tutması aynı zamanda İslâm’ın da emridir. Kur’an’da “*Giydiklerini temiz tut, pislikten uzak dur, yaptığın iyiliği başa kakma, Rabbin için sabret*”²¹ ayetleri bu konudaki hükmün açıklığını ortaya koyar. Yine Allah, Kur’an’da “...*tövbe edenleri ve temizlenenleri sevdiğini*”²² beyan eder.

Tüm bu önlemler aynı zamanda İslâm’ın genel amaçlarından hayatı korumaya yönelik fikhî hükümlerdir. Hayat korunmadığı zaman İslâm şeriatının/ fikhin/hukukun diğer amaçları olan dini, nesli, akli ve malı korumak da

19 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الطَّاعُونَ آيَةُ الرَّجْرِ ابْتَلَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهٖ نَاسًا مِنْ عِبَادِهِ فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهٖ فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضِ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَمُرُّوا مِنْهُ

Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahih*, nşr. Muhammed Zühêyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Kitabu’t-tıb”, 43-45; Müslim, “Kitabu’s-Selam”, 92-100.

20 Ebu Hâmîd Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu’l-ulumu’d-din*, (Beirut: Dâru’l-marife, ts.) 4/291.

21 el-Müddessir 74/2-7.

22 el-Bakara 2/222.

mümkün olmaz.²³ Hayat söz konusu olduğunda, kalbin iman ile dolu olması şartıyla dilde küfür kelimesini söylemeye bile ruhsat verilmiştir.²⁴

İslâm fıkhnının genel kurallardan birisi “zaruri durumlar mahzurlu durumları mubah kılar” maddesidir.²⁵ Bu kuralın bazı şartları vardır. Bu şartlar şunlardır:

1. Zorunluluk (Zaruri durum) insanın canına helak, malına telef gelecek şekilde bulunacak,
2. Zorunluluk halinin mubah yollar ile telafisi mümkün olmayacak,
3. Yasak (Mahzur), zaruret miktarınca çığnenecek,
4. Yasak işlenirken gelen zarar, işlenmezken gelenden daha az olacak,
5. Zor durumda olan (muzdar) adaleti tesis etmeye çalışacak, başkalarının hakkını ve inanç ilkelerini korumayı hedefleyecek,
6. Yasak işlenmediği takdirde zarar, toplumun çoğunluğunu etkisi altına alacak,
7. Yasağı işleme serbestliği zaruret vaktiyle sınırlı olacak²⁶

Bu şartlar gerçekleştiği takdirde İslâm’ın emir ve nehiyelerinde ruhsatlar devreye girer. Bu çerçevede camilerde cemaatle namazın askıya alınması gibi uygulamalara gidilebilir. Nitekim Abdullah b. Abbas yağmurlu bir günde müezzinine, ezandaki şehadet cümlelerini söyledikten sonra “حي علي الصلاة/ haydi namaza” yerine “صلوا في بيوتكم/evlerinizde kılın” nidasında bulunması talimatını vermişti. Bu uygulamayı yadırgayanlara da Hz. Peygamberin böy-

23 Tahir b. Âşûr, *Makâsıdu’ş-Şeriatil-İslamiyye*, thk. Muhammed ez-Zuhayli, (Dımeşk: Daru’l-Kalem, 1438/2016), 27.

24 Nahl 16/106. نَاهِلٌ مِنْ كَفَرٍ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ bk. Ebu Zeyd Abdullah b. Ömer ed-Debbuşi, *Takvîmu’l-edille*, (Beyrut: Mektebe-i Asriyye, 1426/2006), 86

25 Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyutî, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübu’l-İlmiyye, 1990), 84; İbn Nüceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir*. (Beyrut: Dâru’l-Kütübu’l-İlmiyye, 1999), 85.

26 Muhammed Osman Şebbir, *el-Kavaidil-küllüyye ve’d-davâbidi’l-fıkhiyye fi’ş-şeriatil-İslamiyye*, (Ürdün: Dâru’n-Nefais, 1428/2007), 214-215.

le yaptığını rivayet etmişti.²⁷ İbn Munzir'in "ilim ehli arasında hasta olanın hastalığı sebebiyle cemaate katılamayacağı konusunda bir ihtilaf bilmiyorum" demesi, canı, malı ve ailesi hakkında endişe duyanın cemaate hatta cumaya gelme konusunda mazeretli olduğunun kabul edildiği anlamı taşımaktadır.²⁸

Salgın hastalıklar, vakit namazlarında camiye gidilmesinin ve cemaate katılmamanın ve bu hususta yasak getirmenin geçerli gerekçesidir. Zira Hz. Peygamber, kokusu sebebiyle sarımsak yiyenlerin mescide gelmelerini yasaklamışken²⁹ virüs sebebiyle camiye gidilmesi evleviyetle yasaklanması gerekir. Ancak Cuma namazı³⁰ ve hac gibi toplu ibadetler aynı zamanda İslâm'ın şiar ibadetleri olduğu için tamamen yasaklanmaları yerine, gerekli önlemler alındıktan sonra, kontrollü bir şekilde ifa edilmelerine izin verilmesi daha uygundur.³¹ Nitekim Hz. Ömer cüzzamlı bir kadını Kâbe'yi tavaf etmekten menetmiştir ama cüzzam hastalığı nedeniyle Kabe'nin tavaf edilmesini tamamen yasaklamamıştır.³² Tarih kaynakları Mekke, Mısır ve Endülüs'de kıtlık ve veba dönemlerinde mescitlerin kapandığından bahseder,³³ ancak mevcut yönetimler tarafından bir yasağın getirildiği bilinmemektedir.

27 Buhari, "Cuma", 14; Müslim, "Salatu'l-musafirin", 3.

28 Ebu Muhammed Muvaffaku'd-din Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudame el-Makdisî, *el-Muğni*, (Kahire: Mektebetu'l-Kâhire, 1388/1968), 1/451.

29 من هذه الشجرة فلا يقربن مسجدنا ولا يؤذينا بريح الثوم Müslim, "Mesacid", 17.

30 Cuma namazı Müslümanların varlığı ve birliğini sembolize eden, aralarında ülfet ve muhabbet oluşturan, uhuvvet bağıni pekiştiren cemaatle kılınması gereken bir ibadettir. Cemaatin nisabı fikh mezheplerinde farklı belirlenmiştir. Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde Cumanın kılınabilmesi için en az kırk kişi şart koşulurken, Malikî mezhebi cumanın mutlaka mescitte kılınması yanında sayıyı imam hariç on iki olarak belirlemiştir. Hanefî mezhebi sayıyı imam hariç üç kişi ile sınırlamakla birlikte devlet başkanının iznini şart koşmuştur. (Abdurrahman el-Cezîrî, *el-Fıkhu alâ'l-mezâhibi'l-erbaa*, 5 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Kütüb'ül-İlmiyye, 1424/20023), 1/352-353. Cuma namazının farz olması için gerekli bu şartlar düşünüldüğünde evde veya iş yerinde Cuma namazının kılınamayacağı sonucuna varılabilir.

31 Mes'ud Sabrî, *Fetâvâ'l-ulema havle firus Korona*, (Kahire: Dâru'l-beşîr, 1441/2020), 159.

32 M. Hişam Burhânî, *Seddu'z-zerâi' fi ş-şerîati'l-İslâmiyye*, (Beyrut: y.y., 1406/1985), 495-603.

33 Şemsuddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabi, *Siyeru 'â'lâmi'n-nubelâ'*, 18 Cilt (Dâru'l-Hadis, 1427/2006), 18/311; Makrizî, *es-Sulûk li marifeti duveli'l-mulûk*, 4/88.

3. Bulaştırmanın Durumu ve Sorumluluğu

Salgın hastalığın bulaştığı kişiden uzak durulması gerektiğinin fikhî açıdan doğruluğu, hadis kaynaklarında geçen “Aslandan kaçtığın gibi cüzzamlıdan kaç” hadisi ile temellendirilebilir. Bu hadiste yapılan teşbih aslında çok önemli bir teşbihdir. Çünkü burada asıl kaçılması gereken cüzzamlının kendisi değil, cüzzamlıda bulunan virüstür. Hz. Peygamber virüsü aslana benzeterek belagat ilminde mecazın bir türü olan istiarede bulunmuştur. Virüs (müşebbehun bih) tehlikeli ve zararlı olması (vech-i şebeh) yönüyle aslana (müşebbeh) benzetilmiştir. Bu teşbih ile anlatılan, aslandan kaçılması gerektiği gibi virüsten de kaçılması gerektiğidir.³⁴

Salgın hastalığa yakalanan kişinin tedavi olma sorumluluğu vardır. Bu hastalığa yakalandığını yetkililere bildirmelidir. Bildirmediği, tedavi olmaktan kaçındığı ve başkalarına bulaştırdığı takdirde diyanî açıdan günah, hukukî açıdan müessir fiil işlemiş olur. Diyânî açıdan iki günahı vardır. Birincisi hastalığını saklamak ve başkalarını kandırmak, diğeri ise hastalığın yayılmasına sebep olarak başkalarına zarar vermektir. Zira Müslüman, dilinden ve elinden başkalarının selamette olduğu kişi³⁵ olması gerekirken bu hastalığın en çok bulaştığı azalar olan el ve ağızından başkaları zarar görmüştür. Halbuki İslâm fikhinin temel prensiplerinden birisi “لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ”³⁶ yani “zarar vermek, zarara zarar ile karşılık vermek yoktur” prensibidir. Salgın hastalığa yakalananın yetkililere bilgi vermemesi, tedavi olmayı kabul etmemesi ve bulunduğu yerden çıkarak virüsü/hastalığı başkalarına bulaştırması zarar vermektir.

34 Buhari, “Tıp”, 19. Konumuzla doğrudan bağlantılı olmamakla birlikte burada bir ayrıntıyı da dikkatlere sunmak isteriz. O da şu; hadisin baş tarafında (لَا عَدْوَى) “bulaşıcılık yoktur” ifadesi yer almaktadır. Bu ifade ile cüzzamlıdan kaçılması uyarısı arasında tearuz/çatışma var gibi gözükür ve bulaşıcılık yoksa cüzzamlıdan kaçılmasının ne anlamı olduğu sorgulanabilir. Halbuki burada herhangi bir çelişki yoktur, zira “bulaşıcılık yoktur” ifadesiyle anlatılmak istenen bakteri veya virüsün hâlik (yaratıcı) veya fail (yapıcı) kılınıp gücün ona verilmesinin inanç açısından yanlış olduğudur. Zira İslâm inancı açısından insana bir iradenin verilmesi söz konusu iken insan dışında herhangi bir varlığa iradenin verilmesi söz konusu değildir.

35 Buhari, “İman”, 4.

36 Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, 2 Cilt (b.y. İhyâu'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.) “Ahkâm”, 17; Muvatta', “Akdiyye”, 31.

Salgın hastalığı başkasına bulaştıran, biraz sonra detayı açıklanacağı üzere hukukî açıdan da suç işlemiş olur. İslam ceza hukukunda suç; “Şâri’in emirlerini ihmâl veya yasaklarını ihlâl etmek”³⁷ şeklinde tanımlanır. Suçta kanuni, maddî, manevî ve hukuka aykırılık unsurlarının bulunması gerekir. Suçta *kanunilik*, kaynağını Kur’an ve sünnetten alır. Suçun *maddî unsuru* Kur’an ve sünnette var olan bir emrin veya nehyin çiğnenmesiyle ortaya çıkar. Suçun *manevî unsurunda* ise suçu işleyenin aklî ve iradî durumu dikkate alınır. Bu yönüyle suçu işleyenin akıl sağlığının yerinde olmaması, çocuk, bunak ve hayvan olması cezanın ortaya çıkmasına engel teşkil eder. Suçta *hukuka aykırılık* unsurunun yerine gelmesi, fiilin suç kabul edilebilmesi için işlenmesine ruhsat tanıyan hiçbir hükmün bulunmaması ile mümkündür.³⁸

İslam ceza hukukunda cezalar üç gruba ayrılır. Birincisi kısas ve diyeti gerektiren suçlar ki kişilerin canına ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlardır. Bu tür suçlar kasten işlendiği takdirde *kisas*, kastın aşılması veya taksirle işlenmeleri durumunda *diyet* cezası gündeme gelir.³⁹ İkincisi had cezasını gerektiren suçlar ki bu suçlar ve cezaları Kur’an’da beyan edilmiştir.⁴⁰ Üçüncü gruptakileri ta’zir suçları teşkil eder. Ta’zir suçları, Kur’an ve sünnette yapılması yasaklanan fakat cezası açıklanmayan yahut önceleri mubah olup daha sonra zararlı olduğu için yetkili kurumlar tarafından yasaklanan, yapılması halinde de ceza öngörülen fiillerdir.⁴¹

37 Muhammed Ebû Zehra, *el-Cerîme ve'l- 'ukûbe fi'l-fikhi'l-İslâmî*, (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1976), 24.

38 Bk. Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, 13-21.3

39 İbn Abidin, *Hâşiyetu Reddî'l-muhtâr ale'd-Durri'l-muhtâr*, (İstanbul: Kahraman, 1984), 6/549.

40 Had kelimesi Kur’an’da geçen “hudud” kelimesinin müfredidir ve Allah’ın hakkı olmak üzere miktarı Şâri’ tarafından kesin olarak belirlenen cezadır. Bu cezalar zina, kazf (iffete iftira), hırsızlık, hirabe (yol kesme ve eşkıyalık), bağy (meşru devlete isyan), irtidad (İslâm dininden çıkıp İslâm’a karşı çıkma) ve şürb (içki içme) suçlarına verilen cezalardır. Bk. Burhanuddin Ebi'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr b. Abdi'l-Celil el-Merginânî, *el-Hidaye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*, (Beyrut: İhyau't-Turasi'l-Arabî), 2/339.

41 Bk. Abdulaziz Âmir, *et-Ta'zir fi'ş-şer'iati'l-İslâmiyye*, (Mısır: Matbaatu Mustafa'l-Bâbi'l-Halebi, 1957), 3-9.

Yukarıda suçun manevi unsuru bağlamında akıl ve iradeye temas edilmişti. Buna göre suçu işleyenin (fâil) bilerek ve isteyerek işlediği suçlara *kasıtlı suçlar*, suç işleme kastı olmadığı halde tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu işlenen suçlara *taksirli suçlar* denilmektedir.⁴²

Taksirin suç olmasında, eylem ile zarar arasındaki münasebetin “mübâşeret/doğrudan zarar” veya “tesebbüb/dolaylı zarar” şeklinde ortaya çıkması gerekir. Mübâşeret, eylemin doğrudan zararın illeti olmasıdır. Tesebbüb ise zararın illeti olan eyleme sebep değildir. Aralarındaki en önemli fark; mübâşeretle suçun ortaya çıkmasında taaddî (تعدي/fiilin hukuka aykırılığı) ve taammud (تعمد/iradenin hukuka aykırılığı) aranmazken tesebbübde aranmasıdır. Mecellenin 92 ve 93. maddeleri bu konuyla ilgilidir. İlki “المباشر ضامن وان لم يتعمد / İşî bizzat yapan kastı olmasa da sorumludur” diğeri ise “المتسبب لا يضمن / إلا بالتعمد / Sebeple olan kastı varsa sorumludur”. Bu sebeple, ev sahibinin izniyle eve girenin düşüp bebeği öldürmesi arada izin de olsa, taaddî ve taammüd olmasa da öldürenin sorumluluğunu düşürmez. Diğer taraftan kendi arazisine açtığı kuyuya düşenin zararını tazmin etme sorumluluğu bulunmazken umuma ait olan bir yerde açılan kuyuya düşenin zararını tazmin sorumluluğu kuyuyu açana yüklenir. Çünkü birincisinde taammud ve taaddî olmadığı halde ikincisinde olduğu kabul edilir. Yine seyir halinde olan bir arabanın yoldaki buzlanma sebebiyle kayması ve başkasına zarar vermesi mal ile tazmin sorumluluğu getirir. Çünkü burada taammud bulunmamaktadır. Böylece taaddî ile taammud arasındaki fark da ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, taaddî, insan fiilin kanuna aykırı olmasını ifade ederken, taammud insan iradesinin kanuna aykırılığını ifade eder. Eğer işin içine ihmal girerse burada kısmen iç irade söz konusu olur ki daha ziyade “hata” kelimesiyle ifade edilir. Bu sebeple kesici, delici ve öldürücü bir alet ile bir insana saldırmanın sonucunda kasıtlı fiil ortaya çıkarken, avlanma kastıyla ateş edilen hayvan yerine bir insanın yaralanmasına sebep olmada “filde hata” bulunduğu için taksir kapsamında değerlendirilir.⁴³

42 Abdulkadir Udeh, *et-Teşriu'l-Cinâi'l-İslâmî mukârene bi'l-kânûni'l-vadî*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 1/83-84.

43 Kemal Yıldız, *İslam Sorumluluk Hukuku*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2013), 57.

Fakih âlimlerimizden Serahsî (öl. 483) zararlı sonuca sebep teşkil eden hareketler için “müessir fiil” ifadesini kullanır.⁴⁴ Müessir fiilin kasdî olanı, kasdın aşılması sonucu ortaya çıkan ve taksirle işlenmesi şeklinde üç çeşidi kaynaklarda geçmektedir. Kasdî müessir fiilde bedene karşı işlenmesi ve kasdî olması özellikleri vardır.⁴⁵ Kasdın aşılması sonucu ortaya çıkan durum fâilin beklentisinden daha ağır olmasıdır. Buna şibhu'l-amd (kast benzeri) kavramı kullanılır. Eğer işin içinde taksir⁴⁶ varsa bu sefer hatau'l-amd (kastın hatası) terimi kullanılır.⁴⁷ Elbette tüm bu fiillerde ortaya çıkan sonuca verilecek ceza, fâilin kullandığı âlet ile bağlantılı olarak belirlenmektedir. Çünkü fâilin gerçek niyetini tespit etmek mümkün değildir, ama kullandığı âlet bir ipucu verebilir.⁴⁸

Yukarıdaki bilgiler ışığında şunları rahatlıkla söyleyebiliriz: salgın hastalığı başkasına bulaştıran iradî hareketle bunu yapmışsa kasdî müessir fiil (şibhu'l-amd), iradî olmamakla birlikte önleyici tedbirleri ihmal etmesi durumunda böyle bir sonuç doğmuşsa buna da taksirli müessir fiil (hatau'l-amd) denir.⁴⁹ Müessir fiilin işlenmesi, şahıslara karşı işlenen suçlar kapsamında mağdurun ölmesi veya ölmese bile vücut tamlığının bozulması ya da sağlığının zarar görmesi şeklinde ortaya çıkar.⁵⁰ Şüphesiz bu manadaki müessir fiillerde irade ile sonuç arasında tam bir uygunluktan bahsetmek mümkün olmaz. Zira bu tür müessir fiillerde çoğu zaman suç, fâilin bilerek ve isteyerek yaptığı iradî bir hareket sonucu meydana gelmez. Örneğin silahını bir ava yönlendirenin fiili sonucu kast etmediği bir neticenin ortaya çıkmasında, umuma ait bir yerde kazılan bir çukura birisinin düşüp ölmesinde iradî bir durum olmasa da yine

44 Serahsî, *el-Mebsut*, 16/148.

45 Serahsî, *el-Mebsut*, 16/181; Kâsânî, *Bedâiü's-sanaî*, 7/299; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/330.

46 Taksir, fâilin iradesinin fiile yöneldiği halde fiilden doğan sonuca yönelmemesini, fiili isteyerek yaptığı halde sonucu istememesini ifade eden ceza hukuku terimidir. Fıkıh kitaplarında taksir yerine hata (الخطأ) kelimesi kullanılmaktadır. Hatada fâilin iradesi suç sayılmayan bir fiile yöneldiği halde, fiilindeki veya kastındaki yanılğı veya yanlışlık sebebiyle suç sayılan bir fiil meydana gelmektedir. Bk. Udeh, *et-Teşriu'l-Cinâî*, 1/407.

47 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/333.

48 Merginânî, *el-Hidâye*, 4/158.

49 Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1996), 68.

50 Dağcı, *Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, 41.

de fâil sorumlu sayılmaktadır. Çünkü orada bir dikkatsizlik, tedbirsizlik ve kanuna aykırılık söz konusudur.⁵¹

Salgın hastalığın bulaştırılması olayında genelde eylem ile zarar arasındaki münasebet sebebi olarak ortaya çıkmaktadır. Teşebbüde ise tazmin sorumluluğu için taaddî, cezaî sorumluluk için taammud unsuru aranır. Devlet tarafından alınan tedbirlere uymayanların taaddîde buldukları, dolayısıyla sorumlu oldukları söylenebilir. Taammud yani kasıt, iç irade ile alakalıdır. İç iradenin bilinmesi mümkün değildir. Ancak karineler ile iç irade belirlenmeye çalışılır. Böyle bir suç tespit edildiğinde suçu işleyen sorumlu olur ve diyet ödemekle mükellef tutulur.⁵²

4. Salgın Hastalıktan Ölenin Durumu

Hiçbir canlı bu dünya hayatında kalıcı değildir.⁵³ Dolayısıyla insan da kalıcı değildir, ölümlüdür.⁵⁴ Her canlı gibi insanın da ölümü sebeplere bağlanmıştır. Yaşlılık, trafik kazası, salgın olsun ya da olmasın hastalık bu sebepler arasındadır.

Her toplum kendi inanç pratikleri doğrultusunda ölümlerine muamelede bulunmaktadır. Hindular, ölümlerini yakıp küllerini Ganj nehrine savururken, Zerdüştiler, sessizlik kulesi dedikleri yüksek tepelerde yırtıcı kuşlara yem etmeyi dini ritüelleri haline getirmişlerdir.⁵⁵ İlahi dinlerde, defin öncesi merasimler farklı yapılsa da üç semavi dinde (Yahudilik, Hristiyanlık, İslâmiyet) ölümler toprağa gömülmektedir.

51 Dağcı, *Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, 83-259; Ayrıca bk. Sulhi Dönmezer, *Ceza Hukuku Hususi Kısım Şahıslara Karşı ve Mal Aleyhinde Cürümler*, (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1963), 60; Faruk Erem, *Adam Öldürme ve Müessir Fiil*, (Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1957), 56.

52 Yıldız, *İslam Sorumluluk Hukuku*, 170-171. Bu bölüm ceza ve tazminat hukuku açısından daha geniş tahlile tabi tutulabilir. Ancak makalenin planlanan sınırlarını aşacağı için bu tür bir tahlile girilmemiştir.

53 er-Rahmân 55/26-27.

54 el-Ankebût 29/57

55 Şinasi Gündüz, "Mecüsîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28/279-284; Kürşat Demirci, "Hinduizm" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 18/112-116.

Özellikle İslâmiyet'te ölüye hürmet diriye hürmetten farklı değildir. Hatta ölüm ile ilgili özel bir kavram seti bile oluşturulmuştur. Buna göre, ölmek üzere olan kişiye “muhtazar”, ölmüş olana “meyyit veya cenaze⁵⁶”, ölü için yapılan hazırlıklara “teçhiz”, ölünün yıkanmasına “gasil”, ölünün kefenlenmesine “tekfin”, tabuta konulması, namazının kılınacağı yere ve sonrasında kabre nakledilmesine “teşyi’ ”, kabre konulmasına “defin” tabirleri kullanılır.⁵⁷ Fıkıh kitaplarında bu tabirler ve meseleler “Kitabu'l-cenaz” bölümlerinde işlenir.

İslâm dininde salgın hastalıktan ölenlere şehit statüsü verilmiştir.⁵⁸ Hz. Peygamberin tâun hastalığı konusunda sorulan soruya “Allah'ın dilediği kulu- na verdiği azaptır ki müminler için bir rahmettir, tâuna yakalanan Allah'ın takdirinden başka bir şey olmayacağına inanarak bulunduğu yerde sabrederse şehit ecri alır”⁵⁹ açıklamasını yapmıştır. Bu açıklama bir yandan hastalığı başkasına bulaştırmamak için kendini karantinaya alana manevi destek sağlarken, diğer yandan dışarıya çıkmadan bulunduğu yerde sabreden başkalarının canını korumak için bir fedakârlık örneği göstererek şehidin tavrına benzer bir tavru sergilediğine dikkat çekmektedir.

Bilim adamları, tifo ve paratifo, kolera ve parakolera, amipli ve basilli dizanteri, trahom gibi hastalıkların göz, kulak, üreme organları, bağırsaklar ve deri gibi yerlerde bulunan mikroplar sebebiyle yayıldığını tespit etmişlerdir. Ayrıca bel soğukluğu, verem, difteri (kuşpalazı), boğmaca, kızıl, anjin, menenjit (beyin zarı iltihabı), akciğer vebasası, çiçek, suçiçeği, kızamık, kızamıkçık, grip, kabakulak, nezle virüslerinin etrafa saçılma özelliğine sahip ol-

56 Cenaze, yürütülen döşek anlamında kullanılır. İmam Necmuddin Ebu Hafs Ömer Muhammed en-Neseî, *Tilbetu'r-talebe fi'l-istilahâti'l-fıkhiyye*, (Beyrut: Dâru'n-Nefais, 1416/1995), 88.

57 Fikret Karaman, Cenaze Defni ve Kabir Ziyareti Üzerine Bir İnceleme, *Diyanet İlmî Dergi* 35/2 (Haziran 1999), 21-34.

58 Buhâri, “Cihad”, 30. Ebu Hureyre'den gelen rivayette: “Şehitler beştir; tâun ve karın hastalığından ölen, suda boğulan, göçük altında kalan, Allah yolunda şehit olan” ayrıca aynı bapta geçen hadiste “Tâun her Müslüman için şehadettir” buyurulmuştur.

59 Buhâri, “Enbiyâ”, 54, “Kader”, 15, “Tıb”, 31; Müslim, “Selam”, 92-95; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/64, 104, 252.

duğunu söylemektedirler. Bu virüsler canlılardan bulaşabildiği gibi yeni vefat edenlerden de bulaşabilmektedir.⁶⁰

Fıkıh kitaplarının cenaze bölümlerinde salgın hastalıktan ölenlerin yıkanma şekli, cenaze namazlarında saf düzeni ve defnedilme uygulamasından ziyade salgın hastalıklara neden olması sebebiyle cenazenin nakli ile alakalı bilgilere yer verilmekte ve *naklül-emvât*, *naklül-cenâiz*⁶¹ başlıkları altında konu işlenmektedir. Buna göre asıl olan insanın öldüğü yerde defnedilmesidir. Dolayısıyla salgın hastalıktan ölenin bulunduğu yere defnedilmesi gerektiği fıkıh kitaplarında tavsiye edilmektedir, hatta normal şartlarda caiz olmamakla beraber zaruret halinde gayri müslim mezarlığına gömülmesinin cevazına da fetva verilmektedir.⁶²

İslâm dininde ölüyü yıkamak Hanefî ve Mâlikî mezhebinde sünnet, diğer mezheplerde vaciptir. İnsan canını korumak ise farzdır. Bu sebeple yıkayanın canını korumak ölüyü yıkamaktan daha önemlidir. Cenaze namazı

60 Ekrem Kadri Unat, *Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş ve İslâm Dini*, (İstanbul: İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı, 1975), 13-14.

61 Hanefî mezhebinde cenazenin öldüğü yere defnedilmesi müstehaptır. Definden önce cenazenin bozulma ihtimalinin olmadığı durumlarda başka bir yere nakli de caiz görülmüştür. Definden sonra, mezar yerinin gasp edilmiş veya şuf'a hakkı doğmuş olma hallerinin dışında başka bir yere nakledilmesi caiz görülmemiştir. Şâfi mezhebinde adet haline gelmesi durumu müstesna bozulma tehlikesinden emin olursa bile cenazenin definden önce nakli caiz değildir. Buranın tek istisnası Mekke, Medine, Beyti'l-makdis gibi kutsal beldelere yakın bir yerde vefat eden kişinin cenazesi, bozulma korkusu yoksa yıkanma, kefenlenme ve namazının kılınma işlemleri vefat ettiği yerde yapılmak şartıyla bu yerlere nakledilip defnedilebilir. Mâlikî mezhebi definden önce veya sonra cenazenin naklini dağılmaması, saygınlığına zarar gelmemesi şartlarının yanı sıra sel baskını, ailesine yakın olması, ziyaretinin kolay olması gibi maslahatların gerçekleşmesine bağlılardır. Hanbelî mezhebinde de bozulma tehlikesi olmaması şartıyla salihlerin bulunduğu kabristana defin gibi geçerli bir gerekçe ile cenazenin nakli caizdir. Abdurrahman el-Cezeri, *el-Fıkhu a'le'l-mezahibi'l-erbaa'* (Mektebe-i Tevfikiyye), 508.

62 İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, 2/234; el-Mevsuatu'l-Fıkhiyye, Kuveyt Evkaf ve Din İşleri Bakanlığı, 45 Cilt, 21/19; İsmail Safa Üstün, Bağdat Eyaletindeki Atebat'a Şii Cenaze Nakli ve Karantina (XIX. Yüzyıl-XX. Yüzyıl Başları, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/2, 2006, 101-118.

farz-ı kifaye olduğu için hastalığın yayılma ihtimali varsa üç kişi ile kılınması bile yeterlidir.⁶³

Salgın hastalıktan vefat edenlerin teçhiz ve defin işlemleri esnasında gerekli tedbirlerin alınması İslâm'ın hayatı koruma gayesine matuf bir işlem olarak değerlendirilmelidir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu Kovid-19 salgın hastalığı⁶⁴ vesilesiyle yayınladığı kararda şu açıklamalara yer vermiştir:

“Hastalığın bulaşma riskine karşı uzmanların tavsiyeleri doğrultusunda gerekli koruyucu tedbirler alındıktan sonra cenazenin usulüne uygun bir şekilde yıkayıp kefenlenmesi ve defnedilmesi gerekir. Alınacak bütün bu tedbirlere rağmen cenaze yıkandığı ve usulünce kefenlendiği takdirde bu hastalığın başkalarına da sirayet etme tehlikesi varsa:

1. Uzaktan cenaze üzerine su tutularak veya serpilerek yıkama işlemi gerçekleştirilir.

2. Bu uygulamanın da riskli olduğu durumlarda yetkililerin de talimatlarına uyularak koruyucu kıyafetlerle cenazeye teyemmüm aldırılır.

3. Cenazeye teyemmüm yaptırılmasının da hastalığın bulaşması açısından riskli olduğu hallerde zaruret sebebiyle teyemmüm de terkedilir ve o haliyle namazı kılınarak defni sağlanır”.⁶⁵

Sonuç

Salgın hastalıklar, tarihte olduğu gibi bugünde tüm insanlığı etkileyen umumi belalardır. Özellikle günümüzde ulaşımın gelişmesi sayesinde insanların bir yerden bir yere gitmesi kolaylaştığı gibi virüslerin de taşınması hızlan-

63 Mes'ud Sabrî, Fetâvâ'l-ulema havle firus korona, (Kahire: Dâru'l-beşîr, 1. Basım, 1441/2020), 73-74.

64 Kovid-19, İlk defa 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde görülen, yüksek ateş, kuru öksürük ve nefes darlığı belirtileriyle anlaşılan salgın hastalıktır. Bu hastalık 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına almış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından salgın (pandemi) ilan edilmiştir.

65 Diyanet İşleri başkanlığı (Din İşleri Yüksek Kurulu), “Salgın Hastalık Durumunda Cenaze Namazı ve Defin İşlemleri” (Erişim 2 Nisan 2020).

mıştır. Bu sebeple yetkili kurul ve kurumlar hastalığın yayılmaması için tedbir kararları almak mecburiyetinde kalmışlardır.

Salgın hastalık döneminde hastalığın yayılmaması için alınan tedbirler, fıkıh usulü ilminde sedd-i zeâi' kapsamında değerlendirmelidir. Sedd-i zerâi' deliline göre ortada bir zarar varsa bu zararın yollarını kapatmak gerekir. Uzmanlar salgın hastalığın yayılmaması için alınacak tedbirlerin başında bireysel temizliğin sağlanması ve toplumsal olarak sosyal mesafenin korunmasının gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Bu çerçevede el ve beden temizliği ile birlikte izolasyon ve karantina özellikle hadislerde zikredilen bir önlemdir. Abdurrahman b. Avf kanalıyla bize gelen bir hadiste Hz. Peygamber'in "*Bir yerde veba varsa oraya girmeyin, vebanın ortaya çıktığı yerdeyseniz dışarı çıkmayın*" uyarısı, o günkü şartlar düşünüldüğünde çok ileri düzeyde bir bilgiye sahip olduğunun kanıtıdır.

Toplu ibadetin yasaklanması, salgın hastalığın yayılmaması için izolasyon ve karantina çerçevesinde alınan tedbirlerin bir uzantısıdır. Ancak Cuma namazı ve hac ibadeti sembol ibadetlerden olduğu için yasaklamak yerine gerekli önlemler alındıktan sonra bu ibadetlerin edasına izin verilmesi daha uygundur.

Salgın hastalığa yakalanan kişi hastaneye başvurmak ve doktorlara görünmek zorundadır. Böyle yapmayıp hastalığı başkasına bulaştırırsa diyâni açıdan günah, hukuki açıdan müessir fiil işlemiş olur. Diyâni açıdan günah olması, başkasına bulaştırarak zarar vermesi ve kul hakkına girmesidir. Müessir fiil olması ise, bulaştırdığı kişinin ölmesi veya ölmese bile vücut tamlığının bozulması ya da sağlığının zarar görmesi şeklinde şahıslara karşı suç işlemesidir.

Salgın hastalıktan ölen, hastalığın Allah'ın takdiri olduğu düşüncesiyle sabrederek ölürse şehit hükmündedir. Ancak, savaşta ölen mücahit gibi bir muameleye tâbi tutulmaz. Bununla birlikte, yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması ve defnedilmesi safhalarında bakteri ve virüslerin etrafa bulaşma tehlikesi varsa yıkama terkedilip teyemmüm yaptırılabilir. Namazı az kişiyle kılınır ve karantina torbaları ile defnedilebilir. Zira fıkıhın ortaya koyduğu hükümler çerçevesinde zarar mümkün mertebe izale edilir.

KAYNAKÇA

- Abdulaziz Âmir, *et-Ta'zir fi'ş-şer'iatî'l-İslâmiyye*. Mısır: Matbaatu Mustafâ'l-Bâbi'l-Halebî, 1957.
- Abdurrahman el-Cezirî. *el-Fıkhu alâ'l-mezahibi'l-erbaa*. 5 Cilt Beyrut: Dâru'l-Kütüb'ül-İlmiyye, 1424/20023.
- Ahmed Şirânî, "Kolera Münasebetiyle Makale-i Mahsusa", *Beyânu'l-Hak*, 2319.
- Bloomfield, Sally F. vd., "The Effectiveness of Hand Hygiene Procedures In Reducing The Risks of Infections In Home And Community Settings Including Handwashing And Alcohol-Based Hand Sanitizers", ifh-homehygiene. Erişim 1 Nisan 2020.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. el-Câmi'u's-sahîh. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Burhânî, M. Hişam. *Seddü'z-zerâi' fi'ş-şer'iatî'l-İslâmiyye*. Beyrut: 1406/1985.
- Dağcı, Şamil. *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1996.
- Debbusî, Ebu Zeyd Abdullah b. Ömer. *Takvîmu'l-edille*. Beyrut: Mektebe-i Asriyye, 1426/2006.
- Demir, Fahri. *İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1986.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Sedd-i Zerâi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009. 36/277-282.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. *Fıkıh Usulü İncelemeleri*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.
- Ersoy, Mehmet Akif. "Koleraya Dair", *Sırat-ı Müstakîm*. 5/115-178.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulumu'd-dîn*. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.
- Gündüz, Şinasi. "Mecûsilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003. 28/279-284.
- Hallaf, Abdulvehhab. *İlmu usûli'l-fıkıh*. İstanbul: Eda Neşriyat, 1991.
- İbn Abidin, *Hâşiyetu reddi'l-muhtâr ale'd-durri'l-muhtâr*. İstanbul: Kahraman, 1984.
- İbn Âşûr, Tahir. *Makâsıdu'ş-şer'iatî'l-İslâmiyye*, thk. Muhammed ez-Zuhayli. Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1438/2016.
- İbn Kudame, Ebu Muhammed Muvaffaku'd-din Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetu'l-Kâhire, 1388/1968.
- İbn Nuceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*. Beyrut: Dâru'l-Kütüb'ül-İlmiyye, 1999.
- İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni. *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, 2 Cilt. b.y. İhyâu'l-Kütüb'ül-Arabiyye, ts.
- Karaman, Fikret. Cenaze Defni ve Kabir Ziyareti Üzerine Bir İnceleme. *Diyanet İlmi Dergi*. Haziran 1999. 35/2, 21-34.
- Merginânî. Burhanuddin Ebi'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr b. Abdi'l-Celil. *Hidaye şerhu bidâyeti'l-mubtedî*. Beyrut: İhyau't-Turasi'l-Arabi.
- Me'sud Sabrî, *Fetâvâ'l-ulema havle fîrus Korona*. Kahire: Dâru'l-Beşîr, 1441/2020.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. el-Câmi'u's-sahîh. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Kahire: y.y.,
- Muhammed Ebû Zehra, *el-Cerime ve'l-Ukûbe fi'l-fıkıh'ül-İslâmî*. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1976.

- Nesefi, İmam Necmuddin Ebu Hafs Ömer Muhammed. *Tilbetu't-talebe fi'l-istilahâti'l-fikhiyye*. Beyrut: Daru'n-Nefais, 1416/1995.
- Osman Şebbir, Muhammed. *Kavâidi'l-külliyeye ve'd-davabidi'l-fikhiyye fi ş-şeriatî'l-İslamiyye*. Ürdün: Dâru'n-Nefais, 1428/2007.
- Şahin, Osman. İslâm Hukuk Metodolojisinde Zerâyi' ve Uygulaması, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 7 Nisan 2006. 209-244.
- Şâtubî, İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnâtî. *Muvâfakât*, thk. Meşhur b. Hasen. Kahire: Dâru İbn Affân, 1997.
- Tahâvî. Rifaa Râfi' b. Bedevî b. Ali. *Tablisü'l-ibrâz fi telbis-i bâriz*. b.y.: y.y. 1290/1873.
- Udeh, Abdulkadir. *et-Teşrîu'l-Cinâti'l-İslâmî mukarenen bi'l-kânûni'l-vad'i*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.
- Unat, Ekrem Kadri. *Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş ve İslâm Dini*. İstanbul: İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı, 1975. 13-14.
- Üstün, İsmail Safa. Bağdat Eyaletindeki Atebat'a Şii Cenaze Nakli ve Karantina XIX. Yüzyıl-XX. Yüzyıl Başları, M.Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/2, 2006, 101-118.
- Yıldız, Kemal. İslâm Sorumluluk Hukuku. İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- Zehebi, Şemsuddin Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru 'â'lâmi'n-nubelâ'*. 18 Cilt. Dâru'l-Hadis, 1427/2006.
- Zuhaylî, Vehbe. *Usulu'l-fikhi'l-İslami*. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fıkr, 1417/1996.